

DOI: 10.11649/abs.2015.021

Małgorzata Ostrówka

Instytut Sławistyki PAN

Warszawa

Teksty ze wsi Darwinieki oraz z Hłusztzy na Łotwie z komentarzem językowym

Prezentowane poniżej teksty zostały zapisane w różnym czasie i przez różne osoby. Pierwszy fragment pochodzi z nagrań zarejestrowanych przez Józefę Parszutę w latach 60. XX w. we wsi Darwinieki¹ (wcześniej była to Dziegciarówka, potem nazwę przetłumaczono na język łotewski – pol. *dziegieć*, łot. *darva* – Darwinieki, ros. Дарвиниеки). Józefa Parszuta urodziła się na Łotwie w powiecie iłukszańskim. Badaczka posługuje się polszczyzną północnokresową jako językiem prymarnym, ukończyła 5 klas polskiej szkoły w Silene. Po wojnie chodziła do szkoły rosyjskiej, studiowała w Rydze język i literaturę rosyjską. Była prekursorką badań gwar polskich w Łotewskiej SRR, czyli w czasach, kiedy polscy dialektolodzy nie mieli możliwości wyjazdu na tamte tereny.

Materiał zarejestrowany we wsi Darwinieki przekazała mi oficjalnie Józefa Parszuta w 2013 r. W całości nie był dotychczas nigdzie opublikowany. Na jego podstawie badaczka napisała wiele artykułów (Паршута, 1963, 1969a, 1969b, 1973a, 1973b, 1982, 1984) oraz pracę doktorską, która nie została wydana drukiem, dostępny jest jedynie autoreferat (Паршута, 1970).

Przedstawiony fragment tekstów pochodzi od informatorów urodzonych na początku XX w. Bliższych informacji o nich eksploratorka mi nie przekazała.

¹ Dziękuję pani profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej za pomoc w ustaleniu prawidłowej nazwy tej wsi.

Iłuksza (łot. Ilūkste) to niewielkie miasto położone w Semigalii (łot. Zemgale) w południowo-wschodniej części Łotwy. Od 1897 r. była stolicą powiatu. W okresie międzywojennym ziemie powiatu iłukszańskie stanowiły przedmiot sporu między Polską a Łotwą. Rzeczpospolita rościła sobie prawo do nich z powodów etnicznych (w 6 gminach i w samym mieście dominowała ludność polska), a Łotwa – z historycznych – były to tereny historycznej Semigalii. Ostatecznie spór rozstrzygnięto na korzyść Łotwy. W czasie, gdy prowadziłam badania terenowe (lipiec 1995, listopad 2001 r.) w Iłukszcie, w miejscowym kościele odbywała się jedna msza święta tygodniowo w języku polskim. Należy zaznaczyć, że informatorzy już wówczas nie uczęszczali na nabożeństwa ze względu na język, lecz na porę, o której je odprawiano (wygodniejszą np. ze względów komunikacyjnych). Język modlitwy nie miał dla nich znaczenia – mogli modlić się po polsku i po łotewsku. Wówczas też przy parafii działała szkoła niedzielna, gdzie chętni mogli pobierać lekcje języka polskiego.

Teksty zawierają podobny zasób północnokresowych cech językowych, choć różna jest częstotliwość ich występowania.

Fonetyka

Prezentowane teksty różnią się pod kilkoma względami. Najbardziej istotne to:

- a) czas zapisu – materiał z Darwinieków zebrano na początku lat 60. XX w. od osób, które z przekazów rodzinnych znały historię ich przybycia do tej miejscowości; tekst z Iłukszy pochodzi z lat współczesnych i opiera się na wspomnieniach własnych informatora;
- b) obszar – Darwinieki położone są w pobliżu Waraklan (łot. Varakļāni) w prowincji Widzeme (łot. Vidzeme), czyli już poza Inflantami Polskimi (poza Łatgalią); Iłuksza należy do Semigalii. W miasteczku i jego okolicach były dość liczne skupiska ludności polskiej, głównie we wspomnianych już spornych gminach Borów(ka) (łot. Silene), Boruny (brak odpowiednika łotewskiego), Demeń (łot. Demene), Kałkuny (łot. Kalkūni), Skrudelino (łot. Skrudaliena), Sołonaj (łot. Saliena).

Pomimo znacznej odległości czasowej i przestrzennej znajdziemy w nich wiele cech wspólnych – charakterystycznych dla całego obszaru polszczyzny północnokresowej.

Śród osobliwości fonetycznych najczęstsze są ślady akania, redukcja (zwężenie) samogłosek *e* i *o* w pozycji nieakcentowanej, odstępstwa od akcentu paroksytonicznego, asynchroniczna wymowa samogłosek nosowych.

Akanie, czyli przejście nieakcentowanych samogłosek *o* i *e* (czasami też odnoszonego *ę*) w *a* zwykle ma miejsce w wygłosie: rzeczowników rodzaju nijakiego zakończonych na *o*: *bydła*, *l'ata* 'lato', *okna*, *żyta*, w formach nieosobowych czasowników: *nas dużo pojexała*, *butuf ņe była*, *fšystko była kaz'onna* 'wszystko było państwowe' *tak*

c'ēnška 'ciężko', choć zdarza się też na początku i na końcu wyrazu: *aprovántovaņa*. Regularnie akanie występuje w wygłosie w bierniku rzeczowników żeńskich i ich określeń: *postāvīli nas f_ta kol'ejka, dostaļ pajka xl'eba, šli na robota, zašli my na ta pol'a, na caļa vīoska, xcem na pēnsija is'c', pošed na služba*, a w tekstach z Darwinieków także w 1 os. lp. czasu teraźniejszego: *ni moga, proša, jada* oraz w wygłosie partykuły *moža*. Na tle akania spotyka się też hiperpoprawność: *kopusta* (por. Kurzowa, 1993, s. 229), *kovalek, płoc'i* 'płaci'.

Redukcja nieakcentowanego *e* uwidoczni się wyjątkowo w bezokoliczniku *s'ez'ic'*, w 2 i 3 os. lp. czasowników: *bęž'i, čuji, iz'i, nal'ejī, pšyž'i, ros'ni / vyros'ni, naros'ni, ni pšypušča, šanujiš*, w formach stopnia wyższego przysłówków: *l'epi / l'pej, rañij, vēncy / vēncyj*, w rzeczowniku *čšyvíki* 'trzewiki' oraz w przysłówkach *fcali*.

Rzadziej mamy do czynienia z ukaniem, czyli redukcją *o > u*, zwykle w pozycji przedakcentowej: *bugato, kuñiki, na kul'anax, pumagaļa, pu'vež'ec', rubota, svuboda*, choć zdarza się i po akcencie – *stamtunt* 'stamtąd', *tyl'ku*.

W tekstach z Darwinieków występuje oboczność *o : ó*: *gnoj, krofka* 'krówka', *krof paša, os'em krof, kos'c'oļ, ogrot* 'ogród', *zrop* 'zrób', *moj* 'mój', *svoj*. Odwrotne zjawisko, czyli *ó* zamiast *o* zanotowałam tylko w jednym wyrazie *osubne* 'osobno, oddzielnie'. W wyrazach *gnoj, krof, moj, svoj* zamiast *ó* może być spowodowane wpływem języków wschodniosłowiańskich, por. ros. D. Im. *копов, мой, свой*, błrs. *гноў, карова*.

Zmiany akcentowe zachodzą głównie w formach trybu rozkazującego: *kup'uj, pojež'ec'e s'maļo* 'jedźcie śmiało', *zost'añ s'e*, oraz w zaimku przysłówkowym *jakos'c'i*.

Samogłoski nosowe w wygłosie najczęściej, podobnie jak w wielu gwarach etnicznych, ulegają odnosowieniu – *boro, dajo, ido, s'pevajo, żyjo, proše*, zdarzają się jednak przypadki wymowy asynchronicznej (u jednego z informatorów z Darwinieków wymowa rozłożona przeważa): *čšymajon, gotujon, jadon, košon, nazyvajon, oron, s'ejon, son, pačšem, pšyxožon, stojon, vyožem, zrobon*.

Do powszechnych ogólnokresowych zjawisk konsonantycznych należą:

- a) miękka wymowa *l* w każdej pozycji: *kul'ejī* 'kolejki', *xl'ep, sol'o, tyl'ko, al'bo*;
- b) zachowanie przedniojęzykowego *ł*: *maļo, było, łożo*;
- c) półpalatalna realizacja spółgłosek *ć, ź, ś, ż*: *z'eš'eñc', vz'eli s'e, z'eņa*;
- d) wtórna palatalizacja *z* przed miękkimi: *Žvonzek Raž'ecki, žlituje s'e* (por. Grek-Pabisowa, 2002, s. 101);
- e) wymowa dźwięcznego *h*: *yonor, yektarufl'yektaruu* (por. Grek-Pabisowa, 2002, s. 96);
- f) wymowa *x* zamiast *k* w grupie *kt*: *xto, nixt, konduktor* (por. Karaś, 2002, s. 167);
- g) mieszanie głosek *u* i *w* przez informatorów z Darwinieków: *u dļuk* 'w dług', *u dvur* 'do dworu', *u kaļxoz'e, u majontek, u mästu, u mēs'onc, f_pec užuc'it, u Ryžy* 'w Rydze' (por. Karaś, 2002, s. 166);
- h) prawdopodobnie hiperpoprawne formy rzeczownika *siostra*: *jim s'ostšy byļi, vot jeden drug'ego s'ostša vz'oļ*.

Fleksja

System fleksyjny we wszystkich idiolektach jest silnie rozchwiany – obserwuje się brak stabilności w dystrybucji końcówek rzeczowników:

- a) w mianowniku liczby mnogiej częste użycie końcówek *i/y* najprawdopodobniej wywołane wpływem białoruskim (zob. Kurzowa, 1993, s. 260): *braty, dva gospodaży, grafy byli, l'uzi, Łotyšy, nocy, ofcy jest, pač'eży na pol'skim, pieńenzy, rency bol'on, čtery rubli, urozaji, galeńz'i, liš'c'i, kožeńi*;
- b) wahania końcówek *-a// -u* w D. lp. r. m. *do kos'c'ołu, do Dyneburgu, popat do špital'u / do špital'a*;
- c) dopełniacz liczby mnogiej rzeczownika *ludzie* ma następujące warianty: zgodny z ogólnopolskim *nie ma l'uz'i*, wzorowany na rosyjskim *nie ma l'uz'ej*, oraz hybrydalny *nie ma l'uz'ij*, por. ros. *нет людей*.

W idiolektie informatora z Darwinieków nazwiska męskie z sufiksem *-ski*, otrzymują w M. lp. rosyjską końcówkę *-j*: *Dukał'skij, Žanofskij*, podobnie przymiotniki – *dobryj, małyj*, liczebniki – *drug'ij* i zaimki wskazujące *takij graf*.

Formy osobowe czasownika odznaczają się brakiem stabilności użycia:

- a) w czasie teraźniejszym przeważają, nawiązujące do dawnych ogólnopolskich, formy na *-m*: *c'ongńem, iż'em, może'm, ni żałujim, pojeź'im, podłożym*, choć spotyka się też *meškamy, mus'imy*;
- b) w czasie przeszłym obok form z końcówkami osobowymi – *nie byłem, jak jexałem, żyłem, słyšałem, stałem 'zacząłem' pomagać, nie słyšałem, pšyjexałem, pšyjexalis'my, voz'ilem* – informatorzy używają analitycznych: *my vyjexali, ja jexał, ja służył, ja spotykał s'e, ja vz'oł, ja pracovał, ja nie véżył, ja zaxorovał, jak vracali my juš*;
- c) czasowniki zwrotne w mowie informatora z Iłukszty mają polski zaimek zwrotny *się* wymawiany z odnosowieniem: *nazyva s'e, vyraba s'e, učy s'e, zasmuc'il s'e*, w Darwiniekach zdarzają się też formy z rosyjskim *-s'a / -s'*, oraz białoruskim *-ca*: *zostałas'a/zostałas', valims'a, xces'a, bijs'a, nie zaxces'a, robis', nie ma co žalica*.

Składnia

Najważniejsze – typowe dla polszczyzny północnokresowej – cechy składniowe to:

- a) analityczne konstrukcje składniowe zamiast syntetycznych:
karmić z czym? 'karmić czym' – bydła karrńo s tem;
kosić z czym 'kosić czym' – s traktoram skošo;
- b) zamiana przyminka na inny w konstrukcji analitycznej:
pytać komu 'pytać kogo' ja jemu pytam po rus'ku;
zaxorovać z czym 'zachorować na co' ja zaxorovał s ang'inaj;

- c) brak opozycji męskoosobowości – niemęskoosobowości: z Litvy *jexali robotnīki, gorše parafāne, ido mējscove žolņeže, ņe my jedne jexali, tamže moskal'e bol'sevīki, al'e po co vy take čarne, po co vy take obdarte, vēčne moje podane, naše pšotkovē, jest taki Pol'aki u nas natural'ny*; informator z Iłukszty używa form też form męskoosobowych: *ja muvé my patryjoc'i, potxozo Pol'acy*;
- d) genitivus possessivus – być komuś: *a jeden taki mŃe kol'ega był, mŃe z domu był koc'olek, organ'izm był jemu tak slaby, jemu z'emī zupełnie ņe było* (por. Kurzowa, 1993, s. 302);
- e) konstrukcja *u mnie jest*: *jest taki Pol'aki u nas, u jednej jest curka, u nas mało z'emī było, u nas sofx'os, u mŃe jest kal'end'ar* (zob. Kurzowa, 1993, s. 306);
- f) w Darwiniekach spotyka się imiesłowy przysłówkowe uprzednie w funkcji orzeczenia lub czasu zaprzeczonego: *on byfšy čy ņe byfšy ten gnoj, f tys'onca s'edemsetnym roku byfšy kos'c'oł žževŃany; jedna była za menžem vyšetšy, davno ņe ma byfšy tutaj, ņe ma słyšafšy* (zob. Kurzowa, 1993, ss. 288–289; Karaś, 2002, ss. 252–254);
- g) innowacje w sposobie oznaczania czasu (najczęściej wzorowane na języku rosyjskim):
- z zamiast *od* przy oznaczaniu początkowego momentu czynności: *s tego času, z ž'ec'instva*, por. ros. *с того времени, с детства*;
 - *w + B* przy określaniu czasu czynności: *f carski čas, v lotefski čas*, por. ros. *в царское время*.

Teksty

Darwinieki

Jan Dukalski

Historia osiedlenia się Polaków w Darwiniekach

Skąd wzięli się tutaj [w Darwiniekach] Polacy?

ax / tak/ tak // nu vot tak te pol'aki / tut był takij graf Borx u Varkl'anax / i tutyj pšyšli Dukal'skij s Pas'iŃijj / a ž'anofskij z B'elast'ogu 'Białegostoku/ taki dva tovažyš / sabrałis' oŃi / pšyšli tutyj / u te ž'ekc'erufka / a teras nazywa D'arvīnīki / a raŃej nazyvali ž'ekc'erufka // vot oŃi pšyšli oŃi byli młody i jim s'ostšy byli / vot jeden drug'ego s'ostša vz'oł / vz'eł juš za žona / i vot oŃi tutyj żyli / żyli / al'e tyl'ko dva byli / a teras vot p'etnas'c'i juš gospodažyf jest tuty u D'arvīnīkax // i tak vot s tego času / nu fkturym roku oŃi pšyšli ja tego ņ'evem // ji vot tak te D'arvīnīki tutyj i žyjo / do_tego času // tut był l'as / z'em'i tut fcałi mało było / oŃi rombīli / č'ys'c'īli / ji i orałi i tak vot i / i do tego času / D'arvīnīki / tak vz'ełi s'e oŃi stont juš // a jak d'ługo oŃi bendo žyc' / ja tego teš ņ'evem//

Jak dawno to było?

no juš juš / juš moža vėncej jakix co sto l'at / z'vės'c'e l'at temu n'azat / jak oñi pšyjšli // juš pokol'eñij peñc' i vėncy jak tutyj vz'ełi / ta voska juš žyje // davno // nu fkturym roku ja / ja juš tego ne _yem // tak / tak / tak graf Borx vz'eł jixne dokumenty i fp'ec už'uc'ił i potpisał vėčne moje podane / i vot tak / oñi šli na robota u majatek / nu jak povez'ec' / u _dvur / u majatek jeho šli na robota i jim dał tuty juš z'eñi / i bydła tšymali / koñij i krof / i tak vot oñi s tego času / a potem juš jix ot nu tak tak / asvabaž'ic'eł' Nikałaj był / vot ten juš jix otpus'c'ił ot tej roboty // ftedy oñi juš tak jak gospodaży tuty žyli i tyx D'arviniñkax // tak / pot'ym čaše oñi tuty / tuty žyjo / a vėncyj ja ni moga povez'ec' //

O uprawie roli

Co tu dawniej siali?

rañi s'eli tak navet žyta / oves / jenčmeñ / nu ji z'enc'ełina ta dobže rosła / mocno dobrā / i žyta / jenčmeñ / a teras juš s'ejo te / nu / kukuruзу / te buraki tut ružny / *cukrabite* ružny taki / nu teras tak to / gnoju to oñi ne ložo / gnoj tam stoji pše xl'eve / nu teras ros'ne te juš z'e pots'ejo ten udabr'eñije 'nawóz sztuczny' to ros'ne /nu ni tak jak rañij / rañij l'epi rosła / a teras kukuruza jinnyj ras naros'ni taka že jak l'as / nu tyl'ko trava vot / γz'e te r'unkli 'buraki pastewne' oñi s'ejo [to] mocno trava ros'ni / že dl'atego každyj rok ix s'ejo tam // gnoju ne ma / z'eñma pusta ji ta trava mocno ros'ne / duža / vėncy travy jak tyx r'unkl'uų // nu tak / a co vy xc'ełi / ax tak / nu urozaju / urozaj / i teras rosno / nu ros'ni nu ni t'ak že jak rañij // rañij gnoj ložyli ji žyta dobra rosła ji po žyту tam jenčmeñ / na jenčmeñ s'eli z'enc'ełina / po z'enc'ełina l'en takij / paña ve juš / nu vot / rañij dobže rosło / a teras gnoju ne ma ji z'eła ne ma / juš ni tak son / ros'c' ros'ne a tyl'ko ni t'ak // rañij l'epej bylo^a // a teras / jak puvez'ec' / takij po łotefsku nazyva se *saul'es p'ukes* / vot najvėncy teš s'ejo // tutyj tak s'ejoⁿ vel'e / vel'e // nu jenčmeñ ten teš jest pos'any ji žyta jest / a tyl'ko vot te s'ejo //

Co z nich robią?

co z nix robis'? / a z nix juš skošo i 'eksel'mašyna taka jest / drobna zrobo / pokrojo ji do jamy / skvas'neji 'ona ji krovam / bydła karmio s tem //

A dobrze tym karmić?

dobže / tyl'ko ni tak / kukuruza l'epij jezo / al'bo te vot tyx ružnex tyx r'unkl'uų čy co tam / te ni t'ak son / n'e xco jes'c' / te juš / jak po rusku pats'olnašniiki / jak oñi nazyvajon s'ā / vot tyx n'e xco jes'c' // a tyl'ko oñi s'ejo // nu tak / z'enc'ełina jest / z'enc'ełina mocno dobra narosła a tyl'ko [v] pšešlym roku teš była taka / a čuc' ne fšystka zostalaša na pol'u // s'ily n'e ma / robotnikuf n'e ma / na cała voska dva tšy

človeki // nu coš / i tak jak skos'íli ona ji ssexla / te lístki fšystke opsypáli s'e tam / małyj požytek / tak jak słoma tyl'ko zostalas' / i f tym roku teš to sama benz'i / l'už'i n'le ma / ž'enc'eliny vel'a jest // vot s tym to i z'l'e jest // nu / z mašynám / s traktorám skošo / a n'le ma kto vysušy / kto zložy u stoģi /n'le ma n'le ma l'užej //

O pracy w sowchozie

Czy teraz tu jest kołchoz czy sowchoz?

s'ouxos / souxos // f kałxóz'i^e že taka / tam juš u kałxoz'e troxu svabadn'ej byla / venkša svuboda že gž'e xc'ał i možna bylo pujs'c' / a tuty n'e / tšeba každy ž'eñ jis'c' na rubota / ž'eñ n'e zajž'iš / drugij juš c'ebe bratka ji ... tšeba byc' na rubota // nu a tuty płata // tam xl'ep davalí il'e juš vyxoz'i / il'e vyros'ni, vot 'oñi vyličo / tobi tam tyl'e tyl'e vyxoz'i i prošu ves' svoj xl'ep i žyž // a teras p'eñenzy płaco / xl'eba n'ijak'ego my n'e vemy / tyl'ko p'eñenžami / vot / a xl'ep kup'uj / vot tak teras u sauxoz'e // a tyl'ku dobže^a žyc' juš / pšezyc' možna / n'e ma co muvic' / krofka svojā / kartofl'a svoja nu ji ješče tam co n'ebonc' možna / zarabaš tāk dokupiš / pšezyc' juš možna / n'e ma co ž'alica / žyc' možna // nu n'ic sobi / n'ic sobi / dobže byla / a kturyj rok n'e vyrosła / to z'l'e byla / juš mała dałi, pšezyc' juš n'i možna / juš co n'ebonc' svego tšeba / čy jak'ego c'el'enta pšedac' / čy s'viña čy co / juš žeby p'eñenzy dostac' // vot tak // f sauxoz'i l'epi 'u nas // 'u nas z'eñma taka n'iska / urozaji n'i tak son / jak dešč za... i vot tedy juš 'u nas z'l'e / kedy z'asuži vel'ke teš z'l'e / kedy juš tak dobže^a to dobže^a / ftedy i vyros'ni / a jak n'ebonnc' [...] i z'l'e // a u sauxoz'i l'epij nam // prav'ic'elstvu / jak po'vežec' / il'e tam vyros'ni n'e vyros'ni a p'eñenzy nam zapłaco / nu vot // dl'atego my u dl'uk i vałims'a každyj rok //

n'u vot teras tšeba vyplac'ic' proša d'luk / tšeba benz'i / vot dva rokí juš my u d'ľugu n'e zostali s'e / a rañi / nu te juš moža nam anul'iryvajuc' ix juš // n'e vadoma jak juš / n'e vemy // a kedy nam ten d'ľuk vyplac'ic' / tedy my / i v'losy nam n'e xvyc'i na g'ľovy //

nu z'eñma 'ona m'ejscañi jest čarna / g'ľina taka / g'ľina / nu z'eñma u nas z'eñma dobra / roš'ni kedy dobry rok / a juš jak n'ebonnc' / jak čy mokra čy suxa i z'l'e / ž'e pasek jest / s páskem tam juš l'epij // tam połos'i 'siano zgrabione na pasy' / i dešč i suš fšystko połos'i // a naša z'eñma to n'e / jak nal'eji / tak jak na tal'ežu ji stoi voda na v'ešxu / n'i pšypušča skros' / vot tak //

Praca w na własnej ziemi

Ma pan ogród?

mam / mam / n'ic sobi / kopusta dobra / fšystko co / cybul'a / co jest nas'ana fšystko dobra roš'ni // nu gnoju juš n'i žaľujim / podložym // roš'ne ogrot dobryj //

ńe xco płac'ic' l'už'im / ńe xco płac'ic' / tak on u k'učy i stoji tam vot // v'ozo / teras vot v'ez'li tam vot s tej f'ermy tuty u naša v'oska / nu co tam z'e tam / tam po troži žuco / on byfšy čy ńe byfšy ten gnoj / tyl'ko tak / bliz'ir taki robo / tam s tego gnoju ńic ńe ma / tak / v'os [wiozłem] mńe płoc'i [sowchoz] s tony čtery rubl'e // tona za ves'c' ml'eka čtery rublí / nu mńe mocno mało v'yxoz'i / u m'es'onc tšy – p'eńc' rublí // to mńe gospodažy každy m'es'onc płac'íli dva rublí // to mńe tak v'yxoz'i p'enz'es'ont rublí / šez'z'es'ont / vot tak / tak v'yxoz'i // a tyl'ko fšyscy ńe płaco te gospodažy / inny taki jest šel'movaty i ńi zaplac'i i tak / a ves'c' tšeba / zостаv'ic' ńi m'ožna / vot tak // nu a on muví že prav'ic'el'stva tob'e płac'i / nu vot ic' bijs'a z' jim // pšes z'eń [woz'e co drugi dzień] / jeden doma a drugij jada //

A więcej nic pan nie robi?

v'encej / nu ja krof paša teras // była dvaž'es'c'a tšy / vot mńe ten xłopčy'k [pomaga] / on pas'i / tut patšy / tut po ogrodax ońi xozo // a teras tyl'ko 'os'em tyx krof // nu vot / krof i ml'eka tu / doma mńe mała v'yxoz'i pracovac' svoja robota // a s'ana kos'ic' to tšeba / s'ana skos'ic' / pl'ec' v'el'e tšeba / vot p'enz'es'ont sotex / nu / puł y'ektara tšeba v'ypłec' // no a čyš možna to zrobic' čyš možna // nam to tyl'ko dvaž'es'c'i tyx [setek, arów] / nam mńej že my / nam tuty vot taki kovalek jest z'erńi u nas juš pše dońe / to nam tyl'ko dvaž'es'c'a / a jinny m tšeba ješče kiłam'etra / kił'ómetra is'c' i pl'ec' puł y'ekt'ara // vot mocno z'l'e / mocno z'l'e // trava v'el'ka i vot tam cała l'ata tšeba s'ež'ic' / a co tam zarab'ac' tam fcali mała / nu dvaž'es'c'e / nu to juš tšyž'es'c'i rublí i fšystka p'łata / a cała l'ata na kułianax tšeba tam p'olzac' / z'l'e / z'l'e s tem pl'eńem nam iž'i // a tak sama s'ana nakos'ic' tšeba dl'a krockij nu ji svuj ogrot / svuj ogrot teš puł y'ektaža / tšeba teš v'ypłec' kartofl'a i tam co juš jest // vot całyj y'ektar tšeba na kułiankax / proša pšyjs'c' razy dva tšy / c'ėńškov'ata žeč jest // xces'a žebys' tak ńi byłap / inačy troxu byłap / a zrobic' ńic ńe možna / ńic ńe možna // ńe ma l'už'ij / ńe ma l'už'i / tyl'ko te star'yčki jest a młodex fcal'e małā / fcal'e małā // na v'oska dva tšy čłowėki i vot proša / fšystka robota zrop //

Pomoc studentów w pracach polowych

a dal'ej / co dali to gožy / kedy juš popenza z m'astuų fšystkix tyx juš učonyx l'už'ij / ali tym teš ńe zaxc'e s'a jis'c' tut gnoj kopac' i pl'ec' / teš z'l'e benz'i dal'ej / ja ńe v'em // i ńe uńejo / inny ras tuty studenty taki pšyjado / to v'encyj ońi tam škody zrobo jak dobros'c'i / ńe uńejo // a ož'eńa to jim teš tak jak juš u m'astu / ji tufel'ki / a tuty błota tō dū kol'ana tšeba bryc' / nu co on čłowėk pšyž'i / postoji / pokos'i s'e i pujž'i / z'l'e / z'l'e / z'l'e s tym pomocnik'e'm takim // pšyježžajo l'at'em juš jak z'e v'ency roboty / ońi pšyježžajo tuty čłowėkof dvaž'es'c'a i tšyž'es'c'ā / nu a tyl'ko z n'ix fcali pożytek małyj fcal'e mały // a karm'ic' tšeba / c'el'entuf ržno / obat im tšeba ji tam fšystko co / karm'io dobra / nu / a co ońi to juš zepsujo ta jez'eńa t'yk ta robota //

Zapisy z 1961 r.**Edward Dziański****Historia osiedlenia się Polaków w Darwiniekach**

z' z'ec'ínstva i cały čas / šes'z'es'ont l'at / tutaj cały čas [mieszkam] / [...] // jest taki pol'aki l'u nas natural'ny Dubicki / ožeńil na pol'sku [w Kościele katolickim] // učyli k'sonški te rełiğijne / pačezy na pol'skim / v pašporc'e Łotyš / kedy r'eškamy v Łotve mus'imy byc' łotyšami // [...] // graf Borx r'eškał v Varkl'anax / pšyjexali Dukal'ski i Žanofski jakby to z V'il'enskej guberni / teras juš može d'ves'c'e čy tšysta l'at temu / rańej słužyli v majontku / to naše pšotkové ne šli / z'oyoc' pałil'li / tak teraz nazyva s'e // jest Pušča / a rańej rozma'ali po pol'sku / potem o nas stali s'p'evac' / ja stałem pomagac' // prosto ne vem tego / był čas kedy tu pšyjexali l'už'i jak do pušcy // kedy tu vojna šla [...] babuňa ne umala po łotefsku // [...] u m'ne jest kal'end'ar ten stary [tam jest informacja, że] f tys'onca s'edemsetym byfšy kos'c'oł d'ževn'any / ot groma spalił s'e / tam c'eka'v'e / ja byłem / tam po vojne geń'erał / [...] byli grafy / jix povyc'ongali f čas'e vojny // [...]

**Nazwy pól, rodzaje gleby, nazwy drzew,
zwierząt leśnych, grzybów**

Łotyšy pol'a nazyvali po svojemu [a Rosjanie po swojemu] / dravas'lek // raščlyna dałina / bagna / v'encej bałota / kočki / stromki bžek / po rosyjsku vyxož'i v'encej / sto p'enz'es'ont l'at było pot Ros'ijej / my sañi tyl'ko po rosyjsku mus'ełi rozma'ac' f carski čas // bal'šak / mała daroška / s'c'eška / s'c'ežynka / takix tu ne ma / pal'anka / kraj 'brzeg lasu' rozmajite – sosny / jełi / bžozy / ol'xa / as'ina / demby / jašeñ / lipa / kl'on / v'az'ina 'wiąz' / rabina 'jarzębina' / žyl'vičina ros'ni bes kožeñi / łaz'a / zamorska as'ina / to kedy ne rospuskaje s'e / do vutki močyli jak l'ekarstva / sto'val' 'pień' / suki pa prastomu – po pol'sku gałenz'i / liš'c'i / kožeñi / s'iški // ž'ołudy 'żołędzie' // dužo povyrombali teras / tyl'ko młode [drzewa] zostali s'e / parupka 'poręba, wyrąbany las' / bal'ka / žerc' 'cienka gałaż' / l'as'nik / duży l'as / v'encej ne moga tego po'vežec' / pan nadl'es'ny u nas nazyvajo łoučy / zajency to juš nap' erf / sarny čy kozy / al'eñi 'jelenie' jest / spotkałem tut samo ne dał'eko sarna mal'eñka / sarna vel'ka / venkšy jak koñ / u sarnax rogi / s'viñi / l'esnyje s'viñi / v okołotku tu našym ne ma / žatko tu [...] / vil'ki teš pšyxožon tu / lišy / va'urka / tyl'ko teras mało / šašk'i f sons'ectve gens'i małyx porzneli / on potem zabił sañix / matka dužo čego narobiła / fčoraj tu xłopca vyzval pokazal v'ičorem litopeš / miš / ščury vel'ki taki z dłuğemi ogonami / mal'eñke v domu žyjon // [grzyby] rozmajityx jest – bara'iki / padyroby pod lištañi rosnoⁿ bałe xrupke / suraješki / muxamory // bezłapa Łotyšy nazyvajoⁿ sosnove te take vyz'erajon karz'iny // u nas tu v okolicy ne ma takix majstruf / gotujon gžyby / sol'oⁿ

do z'imy / gotovane stojon do z'imy// [gęsi] jest vénkši jeden gatunek / tšymamy dl'a þur rok tšec'i / kury tyl'ko [trzymamy] vencej né ma / þlot – aþar'ot vone nazyvajon ogrodem / paša gž'e krovy [pasą się]// požña 'duża łąka' / póžeńka 'mała łąka' // pol'e rževník – skošony / ofs'anāje pol'e/ l'on gž'e roš'ni – l'n'añišče / strel'ka / skavronek / né moga pšypomnec' / skar'ók 'konik polny' / kis'l'a / z'etl'efka pa rusku kl'eþer / jest bały kvyaty / b'aster '?' / bała / z'etl'ofka //

u nas sofx'os / traktory oron / fšystko zrobon co tyl'ko tšeba / košon jak kambajny / mašyny / renkoma tyl'ko [...] / kosa / rañej byli taki kšyvy s'erpy / žałem ješče s'erpem / sušyli v rejax / potym bili cepańi / þec była [...] / v dvaz'es'ca s'udnym roku þeršy ras mašynon młuc'ili žyta / do tego času tyl'ko z końańi / orali / broñili 'bronowali' / mašyny byli kas'iłki / né małem mašyny / u nas mało z'eńi było / ostatńi čas jedenas'ce yektaruf / os'em duš było // s'enok'os / uborka jak xl'eb zbiraþo / puńa / u stox kedy jest mješca składajon / kopny (małe) / kułi (żyto wiążą w snopy) / g'árkuly 'duże do krycia dachów' / yrabic' s'ano / atava 'drugi pokos traw' / kedy skošona razbivajuc' / kal'osy 'wóz do wożenia siana' rañij furgony nazyvali / yrabli / vídly / šparki 'na dwa palce' / mačúla / l'en mačyli rañej / zajmovali l'onem dužo // vyspa astrav'ok tut nazyvali / užaki jak f kturym mješcu / na tej strońe to né ma / žaby / zel'ona žaba / žaba 'ropucha' / małiny / paz'omki / čarńicy / žuravíny/ brušńicy / agryst / parečki / grušy / s'livy / j'ablaki / víšńi / l'asny rozmajite //dobra pogoda // [peśni] nabožne znam / jinnyx né // tuman u nas nazyvajo mėlķij došč // na pol'u pracuju / voz'ilem ml'eka jaķe čtery l'aty / jest dužo krovy /najvencej bydla þoþuju // sutki / z zrańna / połudńi / večer / s'ñadańna o goz'ine usmej / obat / podvéčorek / večera // tyž'eń / néž'eł'a / bura / gžmota bl'iskaþica /méc'elica / jest vídoviska na néþe vyraba s'e d'uga / po pol'sku tenča pa rusku duga / vás'ołka / garval'ze Łatgal'cy [mówili] ftenčas kedy dešč pada ji słońca blišcy / staryki nazyvajon vás'ołka // ks'enžyc / g'vazdy // poñež'ałek / ftorek / šroda // styč'eń / l'uty / mažec / k'véč'eń / maj // v Ryže byłem v marc'e / Kurl'andcy dužo xto vé némeckĳi jenzyk // kraj / ojčyzna / z ojca / matki z'ec'i / z'aduńa, babuńa / z'až'a 'brat matki' / brat ojca teš tak samo / słužyl v łotefskĳej 'armĳi / na vojne né byłem ne małem takego vþatku býč // jadon do kos'čołu tam pos'l'ubon / s'þevajon / þijon jezon / vesel'on / tančon // bała sukńa / stul 'welon' / vaneþ / pezročysta žatka šata // buty rez'inove / pončoxy / čarevíki – tufli / kamašy ze šnurańi / kos'čum / po [...] majtki čy spodńi / þinž'ák po rusku / košul'a jest ji c'eþla košul'a ta raba / laž'ńa

Chcem u was zapytać co to stryj?

ojciec żony / c'es'c' / c'ošča / m'áčyxa / krevne // v łotefski časy Pol'akam vélķego mješca né možna było zajońc' / u vojennym bil'ec'e Pol'ak f pašporc'e Łotyš / davno v łotefski čas né było nijak Pol'akem býč / jak pošed na słužba po łotefsku né rozumal / po rusku najl'eþej było / ze staršyx rozmavali po rusku // ojcy ojcuþ byli natural'ne Pol'aki / c'eńsko poþež'ec' / słyšno było že níby byli z Víl'no pšeslane čy tak šedli šukali mješca / dva tyl'ko gospodažy było s počontku / była łonečka / žečka

/ tu zostali // za žeko jest dvě s'ostry / jedna była za menžem vyšetšy // u jednej jest curka – doktožej teras / tšec'a žyji f keńanax // rozmařajon jednej i drugej / jeden čas s Pol'ski šedli gazetki / to bylo v jakim ošemnastym ževetnastym roku / nema času kedy jix čytac' / z našej fs'i jeden xlopec f Pol'ski žyji // Dukal'skix dužo // brat u mne ne žyje tutaj / xcem na pėnsyja is'c' / xcem pojexac' do... // ne slyšalem nigže / pevne tak muvon / jak oni ostompali ftedy našy xlopcy teš byli / pexto pšyšli / tšy upadli / jeden pšyšet bez noži // oni u vėncej mjejsc byli / pracovali u vojennyx otradax / f'abrykax // nas vogul'e tak rugajon Łotyšy / pšes'mevajon ježeli on katolik on Pol'ak / z jakego kožni podjeřšy s'e // tamte byli bogate te bedne / juš na služby byłem – zadržali s'e čangali z l'učeranaři // ja služyl v dvaž'es'c'a pėrfšym jak osnovała s'e Łatvija // moj bračėnik / my jednego roku // Pušča taki samy Pol'aki jak u nas – staryki po pol'ski rozumueli / a mlody ni žaden / ne fšystki // Sařicki dl'a samego mastečka žyji / cos'c'i f tšyž'estym šustym s'udnym roku ja u žekana pracovał dva roki / žyłem u žekana dva roki / bylo dva braty / ne bylo z'emni tak vel'e tyl'ko ošem yektaruu / c'enška glina zla z'emna vypracovac' trudno v ješ'eni ježeli dešč / mokro / fšystko / ne možna na pol'e popas'c' // xožil budavac' po Lif'andiji xož'il // jemu z'emni zupelne ne bylo / jemu gospodaš vypas krova dl'a svojix kruf / šedli jim [za to] pracovac' / jim ne tšeba bylo šukac' / meškañe daž'one osubne / žatko taki byli ktury ne pracovali // tam žyl u Ryzy // pospšec'ajon s'e i znuř po dobru / karmili dobže / płač'ili ježeli ne dobže – ja pl'uř i pošet // z Litvy jexali robotniki / jim obmeñali te [...] vel'e kto / Pol'aki ne / u Pol'ski byl / f Čexoslovaki / u Čexoslovakji l'epež žyli može byc' ježeli užonžono dobže // Francja taka krul'estva vel'ka // Pol'aki vėrny l'už'i samol'ubivcy / Pol'ska zavše c'erpi / oni žyli v Vel'anax al'e znakome byli taki znakome / ja xc'ał ujaxac' z nimi / kobeta z roz'iny [z ojcowizny] ne xce// rokuř pėnc' temu nazat Cyganuf všystkix zastšeliłi / oniš na mjejscu ne žyli pjane zauše byli // pradažna škura / troži dalje za Sařickim voski tšy po rusku rozmařajo // teras ne rozberajon ne jinteresuji s'e / sam s'ebe tšyma f pozoru že Pol'ak // ne ma slyšafšy žeby on rozmařalby po pol'sku / slyšalem svojej mamy / yonor naš / ne možna zruvnovac' Łotyša z Pol'akem / učony / kul'turny / Łotyš jemu ne bylo prař / byl f_stroñe // jeden grař vz'ořl do s'ebe drugix brač'i pod svoja renka vz'oř / to pevno bylo v Ros'ji // on benz'i pojexał u Madoñi / zaputny kraj / vėncy čuxny – vėncej po rusku / grabič'eli zastšeliłi doma // ne jinteresujon s'e žeb svoja tšymac' nacyja / co my možym nazyvac' s'e Pol'akam //f prymani pošet / ona Łotefka s tej ne vydeľbiš nič // ucy s'e v Rygi / natural'ne ucyła s'e / davno ne ma byřšy tutaj / jak [...] jez'ž'ila zabrała jix [książki] / tšy čy dva roki / ona juš bylap davno skončyřšy / ona ne popadla / v biblioteki byla / te Łotyšy l'učerany / tšyž'es'c'e tyl'ko pšyje'li // z domu kepsko pomuc / ona bije s'e / ž'is'aj v doři / pojexala v bal'nicy / rency bol'on / ne moga na pol'a jida pracovac' / pšyznajon 'lekarze mówią' že reřmac'izm // kto byl bogac'ejšy posyłali [do polskiej szkoły ?] / škoła byla darmova / fšystko byla kaz'onna / dl'a 'koło' cerkvy dom byl teš ruska byla škoła //

Iłukszta

Bolesław Ławrynowicz

Ur. 27 sierpnia 1925 r. w gminie Piłskalne koło Iłukszty. Matka pochodziła z okolic Subat (łot. Subate, lit. Subačius), ojciec z guberni kowieńskiej. W domu rozmawiano po polsku. Ukończył szkołę łotewsko-litewską. W 1944 r. został wcielony do Armii Czerwonej. W październiku tego samego roku wraz 1,5 tys. innymi polskimi żołnierzami wyjechał do Polski. W 1948 r. wrócił na Łotwę. Żona Łotyszka. W mojej obecności między sobą rozmawiali po łotewsku.

Wojenne losy

Kiedy pan się urodził?

ō to juš davno / juš mīe peīne l'aty / taaak / ja juš vzrosły // dvaž'estego pōntego roku dvaž'estego s'udmego s'erpnā / no ņe v Iłukste a f_tej okresn'oš'c'i // a to była no jak to juš gmīna / tak / ja xce po pol'sku / a gmīna była / no tut na mējscu / tut māsto Iłuksta była [a gmīna] p'īlskalne nazywała s'e / tut ja mējscōvy // tyl'ko s dvaž'estego / oj s čterž'estego čvartego roku / v ž'eīn mojej rožeīna mīe vz'el'i do vojska / do Ž'vonsku Raz'eckego [...] // i tam ja pšebył na pevno jak'e dva mēs'once – s'erpeī / vžeš'eī / paz'ž'erīnik // f paz'ž'erīniku my vyjexālī do Pol'sy jak patr'joty [...] naz_dužo tedy pojexāla / jak'e nu pōłtora tys'ency // jak jexāł / a tak raēj i puž'nej tyl'ko nas vēc'e / ja kedy spotykał s'e s tyīmī kol'egāmī / to oīni rosपोvādalī tak / to fšystko ruvno v nocy nas vyvoz'īlī stamtont / v nocy / ņe ve dīe a v nocy / potpeņž'īlī vagon tam / [...] no i v nocy do tego vagona i speņž'īlī nas i pojež'aj // i povež'elī tak / postavīlī nas v žont / f ta kol'ejka jedna i povež'elī / tak / proše baržo panov'e / pojež'ajc'e / no panov'e ņe povež'elī nam a pšec'eš tav'aīš'š'c'i // i ftenčas / jak xcec'e / poj'ez'ec'e s'mālo / no povruc'ic' beņž'e vam baržo c'eīnško // i bylī take i vystomp'īlī s kol'ejki / i bylī take – komu žona / komu mamus'a [...] no ja juš pracovāł do vojska i tak ruž'ne pšyxož'īlo s'e mīe // to ja muv'e / a jeden taki mīe kol'ega byl / on no byfšy po łotefsku to skaųty / a po pol'sku xarceży i on byl kedyš f Pol'sce do 'przed 1939 r.' čšyž'estego ž'evoīntego roku // on muvī Bol'ešlav pojež'em my s'mālo tam // vojna to vojna aaa muvī jag_beņž'e / nas tam nīkt'o ņe uščeže / to iž'em na ogeī / al'e muvī / xoc' nam postavī žževnāny kšyš to jest bžozovy kšyš [...] // a v Ž'vonsku Raz'eckīm to tyl'ko stlup 'slup' i g'vāzda // no ji tak nas dužo pojexāla i tam my pšebylī do čterž'estego us'mego roku //

mīe opovādalī tam na mējscu / muvī gž'e ty pojež'eš xto c'e [...] /muv'e jak ja ne pojade – mīe oj'ec / mamus'ka / brat / tu fšystk'e čekajo / jagžeš ņe pojade / moge zostac' // a v'e paīni / ja poīmenzy cuzyx / gž'e ņe jade / mīe fšystk'e jednakove / to ja jade f_poc'ongu / to jade v mašyīne / to ja f_tramvaju al'bo gž'e / mīe fšystk'e jednakove / tak no j'akos'c'i ja tak zasmuc'īl s'e / tak zasmuc'īl s'e i tak no i povruc'īl s'e nazat //

a jak vracáli my / juš jexali pšez L'vuf nas véz'li / jaki to tu był złożone 'skomplikowane' al'bo šyży [tory były szersze] né bylo jednakove taki jak f_Pol'sce i Žvonském Ražeckim / al'bo tam vonžej al'bo to šyré // nu a teras pšez grańice pšejexali // nas pševéžyli 'sprawdzili' fšytke te naše manatki tam pšepatšali / žeby jakix žurnaľuf né bylo / kník 'książek' takego // a ftenčas jez'em ješče do L'vova to po Pšykarpac'u z Zakarpac'a a to Pšykarpac'e / pšyjexali do L'vova / nu i jeden / on konduktor ili xto taki / on zdroyv taki menščyzna / xoxoľ 'chacheľ, Ukrainiec' al'bo ten Bandera / al'bo jaki tam był / a ja f_forme f_pol'skej forme // ja jemu pytam po rusku / a jak tavaryšč / a kak v Ras'iji žyc'? / žyv'ut kak xaraš'o? / nu tak ničev'o / ničev'o / ničev'o / ničev'o // a kuda j'ed'eš? // ja muve na r'ož'inu // aya na r'ož'inu / a on gavar'it / a tam d'oľga prab'ly? // a gž'e to „tam” né vem / ja muve / bol'se tři g'oda / a on da / da / no xaraš'o né maj'o d'eľa / nu jes'li ty d'erž'ala ar'užje / kak był pod okup'ac'ijej / to vypr'yg'ivaj zž'es' grańica nédal'ek'o / um'atyvaj // no ja gavar'ju / né ja né //

nu tak i pravda pšyjexalem / nič tak / tu pačšem i kuńiki dva jest i krufki i 'ofcy jest i proš'ak jest i tag dal'ej / no nič / o oj'ec tak nič // no né tak bugato / al'e tag_žyje / / a véc'e / f Pol'sce tag_była tak mjejscańi bylo baržo trudna / jedne pul'akuf to jakos' to pogľembaľi 'gnebili' i druge / tagže švaby / tagže i bol'seviki z'_jednej strony / jak oni mogli / jak oni / oni i kľamali i fšystko / nu tego bednego pol'aka / jak oni mogli jego /aj / nu taka ja né vem / nu pr'osta taka zvyčestfa bylo / kedy fšystko na tyx l'už'i / nu pravda / oni byli fšystkim čym / nu odebrane – f'abryki / b'yďla / l'už'i / kturyx do tam do Žvonsku Ražeckego gž'e-to vysľali na séver / a tut ješče° némec teš tak tam Šnajdańin tam ješče Treblinka / ješče tam dal'ej jak gž'e tylko mogli / i tak pol'acy to l'už'i / l'už'i take // oni jeden za jednego s'e menčy vot to jest patr'joty / tak / véc'e Žvonzek Ražeckii závus vél'ka xoroba do Pol'ski / xoroba závus // tak gž'eš oni teras tego jak véc'e tego Poľeľuške ks'enža jag_zamenčyli //on žeš dostaľ za to vél'ke peńonže [...] // ax juš vyšet? [z więzienia] / tak jego dopeńž'ili? 'uwięzili' kto tego zrobiľ [...] // a jak Majdanek tam? / na mjejscu jest? [...] / jak istoričny? / ja tam był // no a tam gž'e koľo ulicy / al'bo tam droga była / tam žeš gestapo / tam te baraki / jak tam kvaty u nix [były] / jak tam muzyka graľa i tag_dal'ej // no a tam dal'ej juš no te baraki byli juš oni ruzbity i bez oknuf / ruzny / jak ja tam był [...] tam dužo vél'e pol'akuf / baržo dužo vyjexala do Pol'sce / ajaja / jak tam bandery ix menčyli //

Co bylo potem, jak pan wrócił do domu?

ješče tak mys'l'ala / na ojca muve / pojež'im papa tam // a mńe tam na zaxož'e [Polski] daľi z'eńi kavalek / tak / tam gž'e m'asto Libau [...] ješče za Wrocławem / on był Breslau (A može to Lubañ był?) Lűban / tak / tak //juž bližy tam do Čexosľovakji / [...] némcy stamtunt vyjexali / a te pul'acy tam z Ruvne / ze L'vova / s Tarnopol'a / Ž'atl'evič // aj skont pan? / a ja z Ruvnego pańe / a jak c'eńško bylo oj / kto vénkšy kavalek zabral / tam ješče UNRA pumagaľa z Am'eryki pšysyľala / byďla tam kuńikuf

/ i tag_dal'ej // a kturému níc i tak c'enska // nu a młode to fšystké po pol'sku muvíli [...] Ojče naš zdrovas' Maryja muvíli [...] // tam muví zost'ań s'e / zost'ań s'e // no prosto ja nie véžył / xoc' on dobry / to ja nie véw / z' jakého s'vatu ta z'efčynka al'bo skont / no ja nie véžył // pravda / jaka jego ta roz'ina / kto on taki // ja juš ftenčas pšežegnał s'e // i pravda vot do L'vova to pšyjexali'smy my v_vagońe / po pol'sku vagon? // a ftenčas ve L'voe nas jaké čšyž'es'c'i bylo / a bilet čšeba byla kompensovac' do V'il'na / al'bo prosto do Dyneburgu // iz'em do jednego pana / do drugého / do čšec'ego / do z'es'ontego / tyž'eń pšešet / pačšamy / co uže v našym pl'ecaku juš i xl'eba mało / a tam kupic' juš tyl'ko ftenčas bylo na tałony davali // a s Pol'sčy nas pus'c'ili bogato / smal'cu dałi / i xl'eba dałi / i cukru dałi / i cygaretuv_dałi / sto štuk cygaretuv_dałi „Bałtyk” // oni juš obraxovali / na jaki čas my može'm pšyjexac' // i ftenčas nixt nam nie kompensuje bil'etu na [...] / nie pa'ložena / ftenčas [...] byl taki mondžej mńe // a teras pačšem v_vagońe nie ma tej na pevno drabiny žeby vl'es'c' na /na dax / a ftenčas byli take / i my fstali tak vot my čtery / tam ješč'e vedl'e tego vagona dal'ej tam take / a ta kol'ejova mílic'ja iz'e tam // ona mńe nie poznaje / al'e jak juš stałem juš / by stunt is'c' / ftenčas my po drabińe i na dax // i vot tak my do V'il'na pšyjexali / dva dńi i dve nocy na daxu //

nie my jedne jexali / al'e skont / gž'e-to z dal'naj Ukrainy / z'ec'i małe / głodne / prosto tak // [oni] muvo tak jez'em my jez'em / da / jez'em / može gž'e f Prib'alc'iku možet gž'e rabotu kakuju [...] tam že glut // front byl // no prošem pańi / pšeprašam / f_Pol'sce teš to samo / ješč'e rańej vojna stała ot čšyž'estego z'evontego roku / no a jakos' to bylo [...] v m'es'ce jak / a fšystko ruvno / on targuje to jakos' to / a na fs'i fšystko zajž'eš tam – i bimberku ješč'e tego dažo i smal'cu ješč'e jak / a posny xl'ep u každygo dostańeš // i l'uz'i take aj [...]/

oni tam pytajo muj akcent / ftenčas ja svoj akcent popravil troxu / a ja od razu znał pšyš'ečšy / zrobifšy / pošečšy i tag_dal'ej // o / muvi / pan z vil'enskix / to son / to nie jest pan to pol'ak / al'e pol'ak to jest / vil'enski pan no tak // a čšeba muvic' pšyšlem / pošlem i tag_dal'ej //

i ot i byl jeden trafunek // taki Ostrofski z Žytońeža / on to staršy za mno / a jeho roz'ina tam ž_Žytońeža / a on f pol'skim vojsku i byl na frońc'e / byl rańony i byl f špital'u / a potem ješč'e u nas to čšeba bylo [...] / i my u jednyx na kvatera pupadli na fs'i / g'iminka 'z łot. rodzinka' taka u nix dužo z'atkuf 'dzieci' i tag_dal'ej / nu oni každy večer tam „Ojče naš” / papa / mama / z'atki i tag dal'ej i babuńka / fšystké / papa i z'atki // a nam snopek słomy pšyńes'li / i tak položyli tam nam spac' /tak / níc / to pokuj ofarty // Ostrofski muvi // no tak od razu na kol'ana my i tak v głos v im'e ojca i syna duxa s'fentego amen / i te fšystké pačšajo na nas /co my žolńeže / no pol'ska forma / al'e žeš / my tak ix dopeńz'ili s pac'ežami i tag_da'ej / pšežegnali s'e // pyta s'e skont pan? / no ja muve z Łotvy // ax tak! / a jak tu pan popat / jak ja popat / tam žeš Žvonzek Raz'eck'i / tam žeš te moskal'e / bol'sheviķi // ja muve / my patr'joc' i // ax / panove patr'joc'i / oj tak / no to Vojtek iz' do stryja / pšyńes' cežyna

/ tāk / i tak my porozmáváli / tak pos'iz'éli // a na jutro my ješče dal'ej pojexáli / tak / o taki jeden trafunek był //

i ftenčas jak mńe pšyxož'ilo s'e f Pol'sce gž'e f pokoju zafše / zafše čšeba było konfederatke zdjońc' i ney_beńž'e poxval'ony / ftenčas tak [...] // a pšyxož'ilo s'e mńe na Bože Narožeńe^a al'bo na Vél'kanoc teš na fs'i / na fs'i v'encej popadał vot tak tu stuł nakryty i tut s'fontečna / a tam juš ja vešet / žońneš vešet i tag_dal'ej // pšyxož'i gospodyńa / ot tak ona juš mńe s'fontečnym [częstuje i życzy] od razu žyc'a / zdrova / povožeńa i tag_dal'ej ona z opłatko 'opłatek' tej / a potem nal'eje kełišek bimberku / vutki to nie było / bimberku tak i proše do stołu i tak samo na Bože Narožeńe^a teš tak samo //

a v vagońe jak jexałem ja na Bože Narožeńe^a / ax jak to interes'ne – ž'atki // mus'i poc'onk šed_z Varšavy do Gdańska / potem ja jade^a nazat i te same ž'ec'i teš jado i nazat juš / a oni ido po vagońe / z vagona do vagona i s'pějavo kol'endy tak // u niego taki na šyji taki jak šnurek [...] dvě s'vicy / on s'pěva / to fšystko tak i fšystke dajo / i ješče oni s'pějavo tak dal'ej / dal'ej ido / ido i s'pějavo //

dobže było [w Polsce] nas uvažáli / nas // jak my zajexáli do L'ubína / teš popadli v nocy // a mńe z domu był koc'ołek / ojc'ec dał / on s frontu pšyńus s pěršej vojny i dał ten koc'ołek mńe i muvi / synek beš / a može / ja pšyńus / a može tobe uda s'e // no niemcom taki on / d'ługovaty a ruskim okrongły // ja muve ničym zakryc' / ni zakryfki nie ma nic tag dal'ej / veče / ja koc'ołek zāvus do Pol'sčy / zāvus / pačšem / z vagonu vyožem / i teras ot druty [...] do Majdanku / tam s'v'at 'šwiatło, jasno' i tag_dal'ej i fšystké do kuča 'na kup'e' tak o žucajo te koc'ołki / jake ktury / ja svuj žuc'ił / a muj troxu taki čysty był / jeden xvyc'ił za_t'en koc'ołek / mys'l'e [...] a po co ja žucam / a on beže // ftenčas juš mńe nie [...] // ja vz'oł taki osmal'ony čarny / vz'oł taki //

pravda zašli my na ta pol'a / aprařantovańa beńž'e tyl'ko na jutro / na obat al'bo i večorem / povéž'eli tak /nie ma / nas postavili fčerty žendy i vot taki vo čas jag_ž'is' / tyl'ko ž'is' nie ma / al'e taki dyšč / tak xłodno // potxožo pol'acy ktury f_forme / ktury bes formy i tak oni / skont panove ? / skont? / to panove z_venž'eńa? / skont z_l'agera / my muvimy z_Žvonsku Raz'eckego / ax tak? / al'e po co vy take čarne? / po co vy take obdarťe? / po co vy take? / my z vojska / to vojsko? / to muvo to nie vojsko / to ž'ady kal'varyjske // tak / xłodno // a tam ido mejscove žońneže / i ktury f_forme / ktury bes formy // ido do kuxni za provantem // no pujde i ja / može i ktoz' žlituje s'e nade mno // teras zaxože / a tam te byfšy německe ko[tly] take po čšysta litruf / take / no prosto kul'tura /nie tak jak v Rósyji / taki koc'oł on ž_žel'aza s_čyg'luna tam // jedna Duńa stoi von tak meša / a jak tyku vyčerpali ta bańanda 'niesmaczna rzadka zupa' jaka al'bo co tam / ftenčas žońneža do srótku // on [kocioł rosyjski] tam ni možna dostac' [do dna] on vél'ki // a tam juš kul'turno bylo / no dobže to jest co innego // ja tak stoji f_kul'eji i jeden stoji žońneš / on zobačyl / ostompil / stan'ofs'a 'stawaj przede mną' // v Žvonsku Raz'eckego to tego nie beńž'e / nie /nie // v Žvonsku Raz'eckego byla tak / na ž'es'eńc' l'uz'i dali jeden / nu jeden / jak po pol'sku baxanak [bochenek] / no ji

uot baxanak dal'i na z'es'eńc' / no ji čšymaš to juš kroji tak na z'es'eńc' / to te okrajka 'skórka' čšyma / to fšystko ta okrajka / a tam ve srotku o taķe vot kavaļki s_sol'o / i to taki xl'ep f_srotku žatki i tak dal'ej // no ji muvo [radzieccy żołnierze] tak / caļy ja tut že mńe za maļo [tego chleba] / čšeba zajs'c' tam pševažyc' moje // on zajž'e [do tego, który] to juš vydaje ten xl'ep / on jak-ta prentko pševaža i ješče otkroji // a / l'epej juš nič ne muf / nič ne muf i tak dal'ej // no ji // a tut v Pol'sce / ja pravda ten juš kuxon 'kucharz' / kuxon ne / on mńe čerpaķem vl'aļ / a ješče tam pencak taki byļ i ta amerykanska tušonka // ja zašet / vypil' a xl'eba ne ma / no kuxon ni daje xl'eba // jaš pujde i ješče tak samo mńe / tak mys'l'e taķe l'už'e / taķe l'už'e / on i mńe ne zna / skont ja / i l'eje on mńe i tak jeden drugęgo j'akos'c'i to no prosto pomaga // a teras nas fšystkix pokazal'i męjsca do jednego baraku / tam vot beņž'eč'e tu nocovac' // oknuť ne ma / vatr fšeņž'e c'oņņe skv'oz'ňak 'przeciąg' / 'nijakos' to tak / a prosto [...]

teraz_jak my pod'jedli tego xl'eba / vodoj zařili / prosto sen tedy jiz'e / jakeš to my ščens'livy / jak dōbže // jakos' i c'eplos'c' jest // a položyli s'e spac' tak pod oknoj / žeby skv'az'ňak ne bylo / skvaz'ňaku ne bylo // no a na jutro / na jutro čšeba našeš // kto pojež'e za xl'ebem do pękarńi / xoo fšystķe tak // v'iz'iš jake muvi / jeden oficer muvi / v'iz'iš jake to fšystķe jadon / našyx [żołnierzy z Polski] ne možna dostac' // fura 'wóz' / fura dajo / my same c'oņņem tam bes końa / bez nič / druge za dyšlo čšymajon / i tak taķe koļa / raņej taķe veľke byli / no tak na Pomožu i teras taķe vysoķe / može byč' teras i ne ma taķe / ja ne vem // no a teras vojskove to byfšy taķe // zajexali my do pękarńi / xl'eba nam nagruz'ili peľno tam / puķi my n'azat pšyjaxali / ve pańi / to my obļamali te baxanki / obedr'aļi / vyjedli my // i tak žeby xto slovo povez'aļ / žeby xto slovo povez'aļ / ańi jeden / jag bylo tag bylo i fšystko ruvno nič // tam na tym męjscu juš na tym pol'u tam bylo veľ'e tam bylo koļo kuxni veľ'ka gromada nasypana kartofli //ido naše žoľneže / kturę juš pšyjaxali [z ZSRR] / boro / gotujo / fkoč'oľkax gotujo / ni jeden ni slova / ni jeden // a v Ros'iji to byļop / zōbačyli – od razu c'ebe dali jakix dvoje sutok xauptvaxty / no ji tam gļodne i ješče roz'ž'eli 'rozebrali' c'ebe žeby to fskvaz'ňaku bylo / strašne // to byla tak vojska byla v Žvonsku Ražeckim taka – c'i to vojsko c'i to veņž'eńe // to samo pajka ta sama // i ješče ja co / vyčšymaļ vencej no cukru / jedna meterka dostaļ večorem // no tāk // potem maxorka dali // a ja to ne / ja vymęnaļ / juž dostaļ pajka xl'eba za to // a ten juš on tag_gļodny / a on ješče to odaļ / fs'o // čarne zostali s'e tag_gļodne // i on / v'iz'i / j'akos'c'i večorem pšjž'i juš na kol'ac'ja / dažo tam jakaj kapusty / a potem nu gutuvana voda // on tak nu tam meterka i tym s cukrem on vypije litr a može vencej // f tym čas'e jemu ten žoľondek j'akos'c' peľny i dōbže / a v nocy // te same o s tej okresn'os'c'i / te same znajome l'už'i / a my spali ftenčas na narax / jedne nary nižej byli / a druga byla vyžej / juš organ'izm byļ jemu tak sļaby jak [...] / a spac' mogli tyl'ko na boku / juš povruc'ic' s'e ne [przekręcić się nie można było] / tak ubite jak s'leže v bečke tak // no organ'izm jemu juž zmenčony / i tak / i posny / fšystķe kl'učy otkryvajō s'e // c'eče od něgo // no gž'eš on taki sļaby / a on i sam vyčšyma / pije tutaj vode i tag dal'ej // a byli taķe i vzrosļy / i vzrosļy l'už'i [...] a f srotku tak [...]

// no i barzo była tak barzo dyscyplina była [w wojsku radzieckim] co te / butuf né była / te byli abmotki 'owijacze' take / take čšyvíki i abmotki // nu jak [...] narax jak fšystke padli na z'emia / to jak vzry[...] a to vžont položyli [...] // a jak fpadli fšystke jak źmiešali tam / a potem ut vyxoz'i – stana'ícsa v fat 'ustawiać się w rząd' / vyxaž'i str'oijcsa 'wychodzić, ustawiać się' [...] jak kto druđi // no a druđi s'pí / j'akis'c'i sen / no ja tak l'enkał s'e / ja juš čekam / čekam / čekam / puķi juš benže pšykas 'rozkaz' / tedy padneš na svoje / no a gž'e te abmotki tak prentko né za'vónžeš / a ja ix do kešeńi / s'vatľa juš mało było tam // no i zaras ja / a ja vzrost był vel'ki / mńe zafše čšeba było p'eršemu / a ten mały to on dal'ej był potem // a ftenčas byli take xto / on juš fstaje jak u mamus'i al'bo jak // fstaje juš on obuva čšyvíki / ftenčas ja mu povem tak / vam pad'jom a c'ebe atboj i ftenčas jeho v nocy / v nocy jemu čšeba podłoga fšystka vymyc' / dyžurovac' / i jeho tak mynčyli / dopuķi mynčyli / ja zaxorovał s anginaj i popat do špital'u a on juš dostał dyzenter'je tak / i po něgo / ja v žeńže stał te no do doktora / a po nim ido munki ido tak prosto tak duže na nim prosto ja zobačyl' / i mńe do jednej i mńe do jednej tam do špital'a / a jeho do drugaj / i tak ja jeho v'encej i né víž'al / né víž'al / ot tak / on tut nědal'eko moj sons'at / potem pšyjaxał ja juš s'ostr'e opovádał i ona muví níc / jak on vyšet z domu to nijakoj pis'my níc / o tak o //.

Bibliografia

- Grek-Pabisowa, I. (2002). *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi: Fonetyka*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Karaš, H. (2002). *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Warszawa, Puńsk: Wydawnictwo Auszra.
- Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Паршута, Ю. (1963). Употребление деепричастий на -szy, -wszy в роли сказуемого в польском говоре Вилянского района Латвийской ССР. *Учёные записки высших учебных заведений Литовской ССР. Языковедение*, 80–86.
- Паршута, Ю. (1969a). К изучению морфологической структуры говора в условиях его активного контакта с другими говорами и языками. В *Материалы научной конференции «Проблемы словообразования в современном языковедении»* (ss. 87–90). Рига.
- Паршута, Ю. (1969b). Об одном польском говоре на территории Латвийской ССР. *Советское славяноведение*, 72–78.
- Паршута, Ю. (1970). *Морфологическая система имен в польской речи жителей д. Дарвиниеки Мадонского района Латвийской ССР* (Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук). Минск.
- Паршута, Ю. (1973a). Статистическое описание морфологии польской речи жителей деревни Дарвиниеки Мадонского района Латвийской ССР. В *Польские говоры в СССР* (Cz. 1: *Исследования и материалы 1967–1969 г.*, ss. 44–65). Минск: Наука и техника.

- Паршута, Ю. (1973b). Глагол в польской речи жителей деревни Дарвиниеки Мадонского района Латвийской ССР. W *Польские говоры в СССР (Ч. 2: Исследования и материалы 1969–1971 г., ss. 97–112)*. Минск: Наука и техника.
- Паршута, Ю. (1982). Синтаксис падежей в польской речи жителей деревни Дарвиниеки Мадонского района Латвийской ССР. W J. Rieger & W. Werenicz (Red.), *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 1, ss. 207–224). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Паршута, Ю. (1984). О диалектной лексике польских говоров на территории Латвийской ССР. W J. Rieger & W. Werenicz (Red.), *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 3, ss. 133–145). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Bibliography

- Grek-Pabisowa, I. (2002). *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi: Fonetyka*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Karaś, H. (2002). *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Warszawa, Puńsk: Wydawnictwo Auszra.
- Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Parshuta, I. (1963). Upotreblenie deeprichastiï na -szy, -wszy v roli skazuemogo v pol'skom govore Vilianskogo raiona Latviïskoï SSR. *Uchënye zapiski vysshikh uchebnykh zavedeniï Litovskoï SSR. Iazykoznanie*, 80–86.
- Parshuta, I. (1969a). K izucheniiu morfologicheskoi struktury govora v usloviakh ego aktivnogo kontakta s drugimi govorami i iazykami. In *Materialy nauchnoi konferentsii «Problemy slovoobrazovaniia v sovremennom iazykoznanii»* (pp. 87–90). Riga.
- Parshuta, I. (1969b). Ob odnom pol'skom govore na territorii Latviïskoï SSR. *Sovetskoe slavianovedenie*, 72–78.
- Parshuta, I. (1970). *Morfologicheskaiia sistema imen v pol'skoï rechi zhitelei d. Darwinieki Madonskogo raiona Latviïskoï SSR* (Avtoreferat na soiskanie uchenoi stepeni kandidata filologicheskikh nauk). Minsk.
- Parshuta, I. (1973a). Statisticheskoe opisanie morfologii pol'skoï rechi zhitelei derevni Darwinieki Madonskogo raiona Latviïskoï SSR. In *Pol'skie govory v SSSR (Pt. 1: Issledovaniia i materialy 1967–1969 g., pp. 44–65)*. Minsk: Nauka i tekhnika.
- Parshuta, I. (1973b). Glagol v pol'skoï rechi zhitelei derevni Darwinieki Madonskogo raiona Latviïskoï SSR. In *Pol'skie govory v SSSR (Pt. 2: Issledovaniia i materialy 1969–1971 g., pp. 97–112)*. Minsk: Nauka i tekhnika.
- Parshuta, I. (1982). Sintaksis padezhei v pol'skoï rechi zhitelei derevni Darwinieki Madonskogo raiona Latviïskoï SSR. In J. Rieger & W. Werenicz (Eds.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 1, pp. 207–224). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Parshuta, I. (1984). O dialektnoi leksike pol'skikh govorov na territorii Latviïskoï SSR. In J. Rieger & W. Werenicz (Eds.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 3, pp. 133–145). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Teksty ze wsi Darwinieki oraz z Iłukszty na Łotwie z komentarzem językowym

Streszczenie

Opracowanie zawiera teksty gwarowe zapisane we wsi Darwinieki w latach 60. XX w. przez Józefę Parszutę, urodzoną na Łotwie badaczkę języka polskiego, oraz teksty nagrane przez autorkę w Iłukszcie w roku 2001. Teksty poprzedza komentarz językowy, zawierający opis najważniejszych cech fonetycznych, fleksyjnych i składniowych, charakterystycznych dla polszczyzny północnokresowej.

Słowa kluczowe: Łotwa; Darwinieki; Iłukszta; język polski

Texts from the villages Darwinieki and Iłukszta in Latvia with linguistic comments

Abstract

The study contains dialect texts recorded in the village Darwinieki in the 1960s by Józefa Parszuta (a researcher of the Polish language who was born in Latvia) and texts recorded by the author in Iłukszcie in 2001. The texts are preceded with a linguistic comment including a description of the most important phonetic, morphological and syntactic features which are characteristic of the Polish north borderland dialect.

Keywords: Latvia; Darwinieki; Iłukszta; Polish

Correspondence: M. Ostrówka, Institute of Slavic Studies PAS,
e-mail: mostrowka@poczta.onet.pl

This work was supported by a core funding for statutory activities from the Polish Ministry of Science and Higher Education.

Competing interests: the author is a member of the Editorial Team of this journal.